

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Статтю присвячено проблемі інклюзивної освіти в Україні, обґрунтовано концептуальні положення та головні принципи втілення інклюзивної системи навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, діти з вадами психофізичного розвитку.

The article is dedicated to the problem of inclusive education in Ukraine, was grounded the conceptual statements and main principles incarnation of inclusive system of education.

Key words: inclusive education, inclusive education, children with disabilities psychophysical development.

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, лише 20% народжених дітей умовно вважаються здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або займають стан між здоров'ям і хворобою. Тривалий час основним інститутом виховання дітей з різними захворюваннями вважалися спеціальні школи, орієнтовані на певний недолік. Проте дитина, що закінчила спеціальний заклад стає перед проблемою отримання подальшої освіти, проблемою адаптації у соціумі здорових людей.

Однією із форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є нова, але визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма освіти, яка забезпечує безумовне право кожної дитини навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення переважно за ініціативи громадських організацій. Тому, проблема інклюзивного навчання, що передбачає подолання існуючих стереотипів щодо навчання дітей із різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими однолітками та необхідність розробки механізмів впровадження базової Концепції розвитку інклюзивного навчання в Україні у відповідності до основних міжнародних документів набуває досить важливого значення.

Аналіз останніх досліджень. Всеукраїнський фонд "Крок за кроком" започаткував програму "Інклюзивна освіта", яка спрямована на розробку ефективної моделі інклюзивної освіти, що забезпечувало б успішне навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи за належної підтримки усіх спеціалістів та батьків.

У рамках програми "Інклюзивна освіта" Фондом було реалізовано проекти "Реалізація прав людини через рівний доступ до якісної освіти" (2001-2002р.), "Змінимо світ для дітей з особливими потребами – кроки до партнерства" (2002р.), "Адвокатство батьків – обстоювання права на інклюзивну освіту для дітей з особливими потребами" (2003р.), "Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами" (2003-2005р.), "Створення ресурсних центрів інклюзивної освіти для батьків дітей з особливими потребами" (2005-2007р.), "Впровадження інклюзивної освіти в Україні" (2007р.). Діючий проект "Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні" (термін реалізації: 2007-2013р.), за підтримки Канадської Агенції з міжнародного розвитку має вже свої позитивні результати щодо втілення інклюзивної моделі навчання у школах України.

На сьогодні цю програму реалізують 20 експериментальних закладів освіти, які налічують 49 експериментальних груп. 178 дітей з особливими потребами навчаються у класах інтегрованого навчання, на базі чотирьох інститутів післядипломної освіти реалізуються проблемно-тематичні курси педагогічних працівників пройшли курс навчання за програмою "Залучення дітей з особливими потребами" (за даними ВФ "Крок за кроком").

Метою статті є аналіз концептуальних положень та принципів інклюзивної освіти, а також результатів втілення моделі інклюзивного навчання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Англійське слово "inclusion" перекладається як "утримувати, включати, мати місце в своєму складі". Сутність терміна "інклюзія" полягає в адаптації системи до потреб дитини. Він передбачає застосування таких дій, які дадуть змогу кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті.

Вперше інклюзія була підтримана Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 році і знаходить відображення у всіх міжнародних документах у сфері освіти [5]. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [1]. Це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей усіх дітей, незалежно від їхнього психофізичного стану.

Основними принципами інклюзивної освіти є:

- 1) рівний доступ до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;
- 2) визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього;
- 3) забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти;
- 4) залучення батьків до навчального процесу дітей, як рівноправних партнерів та їх перших учителів;
- 5) навчальні програми, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;
- 6) визнання факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини;
- 7) використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання;
- 8) командний підхід у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів [3, с.11].

Рух назустріч інклюзії включає в себе ряд змін на рівні цілого суспільства та малої громади, які супроводжуються розробкою правових норм.

Міністерством освіти і науки України було розроблено План дій щодо запровадження інклюзивного навчання на 2009-2012 роки, відповідно до якого необхідно вирішити три головні завдання:

- 1) створити умови для вільного доступу дітей з обмеженими фізичними можливостями до приміщень навчальних закладів;
- 2) забезпечити науковий, навчально-методичний супровід, створити нормативно-правову базу даного процесу;
- 3) підготувати педагогів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби та сформулювати відповідне ставлення до таких учнів їх здорових однолітків.

На вирішення цих завдань Наказом МОН № 912 від 01.10.10 року було затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти в Україні, яка визначає, що інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Міністерство освіти і науки планує розробити спеціальні навчальні плани та методичні посібники, що стосуються особливостей навчання дітей з особливими потребами, а також у 2011 році розробити Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, що навчаються за інклюзивною формою. З 2010-2011 навчального року в режимі експерименту з даної проблеми працюють навчальні заклади Автономної Республіки Крим, м. Києва та Львівської області. Передбачається організувати в школах психологічні консультації, а також ввести нову професію – асистент вчителя. Школи необхідно забезпечити такими спеціалістами, як логопеди, фізичні реабілітологи, корекційні педагоги тощо.

У вищих навчальних закладах впровадити систему спеціальної підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. Підготовка до впровадження інклюзивної освіти в Україні вже ведеться на державному рівні, прийнята низка необхідних постанов та змін до законів. Зокрема, жоден з учбових закладів не може бути зданий в експлуатацію, якщо він не обладнаний пандусами та іншим інвентарем для людей з порушеннями рухової системи.

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами та осіб без інвалідності має свої переваги:

- не розділяє дітей з інвалідністю та їх однолітків;
- дає уявлення про те, які проблеми можуть мати інваліди, та виховує повагу й толерантність суспільства до інвалідів;
- допомагає дітям з особливими потребами набути впевненості у собі у реальних умовах, що не відірвані від дійсності;
- допомагає дітям з особливими освітніми потребами оцінити, більш реально, свої здібності, навички та можливості;
- витрати на таке навчання відносно невисокі порівняно із навчанням у спеціальних закладах [5].

Проведені дослідження дають можливість зробити висновки, що діти з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах /групах, стали прихильніше ставитися до оточуючих, зріс їх інтерес до навчальної діяльності та спілкування, з'явилася мотивація до самоконтролю, стали частіше виявлятися почуття гордості за себе та продукт власної діяльності. Найбільш позитивно вплинуло залучення на соціально-емоційну сферу дітей, розвиток їх творчості та фізичної культури. Педагоги та спеціалісти експериментальних закладів зазначають, що відбулися позитивні зміни в розвитку навчальних умінь і навичок, мистецькому та творчому самовираженні дітей з особливими потребами.

Незважаючи на ряд позитивних результатів експерименту, виявились і проблеми вітчизняної системи освіти, що заважають інтеграції дітей з особливими освітніми потребами до загального освітнього процесу, є:

- недосконалість законодавства у галузі освіти, що зумовлює відсутність механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання;
- недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів (відсутність спеціального допоміжного навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик та програм інклюзивного навчання, недостатня чисельність спеціально підготовлених фахівців для роботи з інвалідами);
- непристосованість будівель загальноосвітніх навчальних закладів (у т.ч. всередині) для безперешкодного доступу до них учнів із різними нозологіями захворювання;
- недостатня психологічна готовність учнів та педагогів до спільного навчання із особами з інвалідністю [4].

Крім зазначеного, слід додати негативне ставлення батьків до того, що їх здорові діти мають навчатися з неповносправними дітьми, вважаючи, що таким чином, орієнтація на дітей з вадами затримує розвиток навчання інших дітей. Проте, індивідуальний навчальний план (ІНП), розроблений відповідно до потреб такої дитини має реалізовуватись в умовах звичайного класу, не зупиняючи і не гальмуючи темп

просування навчання інших дітей. Це стосується й усіх відповідних послуг, яких потребує дитина, які повинні надаватися в умовах звичайного класу загальноосвітньої школи.

Отже, готовність до навчання у звичайних українських загальноосвітніх школах дітей з особливими освітніми потребами ще доволі незначна, пов'язано це, насамперед, з непоінформованістю населення щодо суті інклюзивної освіти, її переваг. Її корисність у тому, що учні з вадами розвитку звикають жити в середовищі своїх здорових чи то відносно здорових однолітків, беруть участь у шкільному й позашкільному житті навчального закладу, привчаючись таким чином до активного життя в соціумі. Їхні ж однокласники звикають толерантно сприймати людей з особливими потребами і ставитися до них як до рівних [5].

Висновок. Отже, інклюзивне навчання в загальноосвітніх закладах відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкриття кожного учня за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає його здібностям. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, яка забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Але саме головне – дитина вчиться життєдіяльності в оточенні здорових дітей, що формує спрямованість до повноцінного життя, до усвідомлення власної спроможності, підвищення якості власного буття.

Література

1. Всеукраїнський фонд "Крок за кроком". Програма "Інклюзивна освіта". / <http://www.ussf.kiev.ua/index.php/go=Inklus>
2. Права детей с особыми образовательными потребностями на равный доступ к качественному образованию / под ред. Н. Софий. – К.: [б. и.], 2006. – 59 с.
3. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
4. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук. світ, 2004. – 200 с.
5. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., – К.: 2007. – С. 128

Стаття надійшла до редакції 08.11.2010